

PAPER DETAILS

TITLE: HEMSİRELİK VE EBELİK ÖĞRENCİLERİNİN AİLE PLANLAMASI KONUSUNDA
BİLGİLERİNİN İNCELENMESİ

AUTHORS: Senay OK, Handan ZİNCİR, Emel EGE

PAGES: 0-0

ORIGINAL PDF URL: <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/29118>

HEMŞİRELİK VE EBELİK ÖĞRENCİLERİNİN AİLE PLANLAMASI KONUSUNDA BİLGİLERİNİN İNCELENMESİ*

Şenay OK**

Handan ZİNCİR***

Emel EGE***

ÖZET

Bu araştırma, hemşirelik ve ebelik öğrencilerinin aile planlaması konusunda bilgi düzeylerini ve bunu etkileyen faktörleri saptamak amacıyla yapılmış, kesitsel bir araştırmadır. Hemşirelik-Ebelik programları ve öğrencilerin eğitim alıp almama durumuyla etkin aile planlaması yöntemlerini bilme arasındaki fark anlamlıdır ($p<0.01$). II. sınıfta bilen öğrenci %85.7 iken bilmeyen %14.3'dür. Eğitim alan öğrencilerin %27.5'i kondom kullanım şeklini bilmiyorken eğitim almayanlarda bu oran %72.5'dir. Öğrencilerin mezun oldukları okul ile oral kontraseptif kullanımında dikkat edilmesi gerekenleri bilmeleri arasındaki fark anlamlıdır ($p<0.001$). Sağlık Meslek Lisesi mezunu öğrencilerinin %68'i oral kontraseptif kullanımında dikkat edilmesi gereken unsurları bilmektedir. Öğrencilerin eğitim alıp almamasıyla oral kontraseptiflerin tehlike belirtilerini bilmeleri arasındaki fark anlamlıdır ($p<0.01$). Eğitim alan öğrencilerin %57.1'i oral kontraseptiflerin tehlike belirtilerini bilirken, eğitim almayanlarda bilen %42.9'dur. Öğrencilerin bulundukları programlar ve sınıflara göre oral kontraseptiflerin tehlike belirtilerini bilmeleri arasındaki fark anlamlıdır ($p<0.01$).

Öğrencilerin mezun olduğu okul, eğitim almış olma ve yaşı, aile planlaması konusunda bilgi düzeyini etkilemektedir.

Anahtar Kelimeler: Aile planlaması, eğitim, hemşirelik-ebelik öğrencisi.

THE INVESTIGATION OF THE KNOWLEDGE OF THE NURSING AND MIDWIFERY STUDENT ON THE FAMILY PLANNING

ABSTRACT

This research, which has been made to find out the knowledge level of the nursing and midwifery students on the family planning and the factors that effect them, is a sectional study.

* Bu çalışma VI. Ulusal Halk Sağlığı Günlerinde (6-9 Ekim, Malatya) poster bildirisi olarak sunulmuştur.

** İnönü Üniv. Sağlık Hizmetleri M.Y.O.(Öğr.Grv.Dr.).

*** İnönü Üniv. Sağlık Hizmetleri M.Y.O.(Öğr.Grv.).

The nursing and midwifery programmes and the difference between taking or not taking education on the effective family planning for the students is signifying ($p<0.01$). While the number of the students being aware of it in class II is 85.7 %, the number of the students not being aware of it is 14.3 %. While 27.5 % of the students who have taken the training do not know how to use condom, this rate is 72.5 % for those who have not taken this training. The difference between the school from which the students have graduated and their knowledge in using the oral contraceptive properly ($p<0.001$) is signifying. 68 % of the students graduated from in the Health Technical High School know the necessary elements in using the oral contraceptives. Whether the students have taken this training or not and knowing the risk symptoms in using oral contraceptives is signifying ($p<0.01$). While 57.1 % of the students who have taken this training know the risky symptoms of oral contraceptives, it is 42.9 % for those who have not taken this training. The difference between the programmes that the students have participated and knowing the risky symptoms of oral contraceptives according to classes is signifying ($p<0.01$).

The school which the students graduate from, taking this training and their age effect their knowledge on the family planning.

Key Words: Family planning, Education, Nursing-Midwifery School students.

GİRİŞ

Adölesanlar kontraseptif yöntem kullanmazlarsa istenmeyen gebeliklerle karşı karşıya kalabilirler (WHO 1996). Kontraseptifler, sağlıklı bebeklere sahip olmanın önemli bir ögesi olan gebelik aralıklarının istenildiği gibi düzenlenmesi olanağını sağlar (Hatcher RA et al 1990). 1992 yılına ait Dünya Sağlık İstatistiğine göre kontraseptif yöntem kullanımı gelişmekte olan ülkelerde %34, gelişmemiş ülkelerde %8, gelişmiş ülkelerde ise %61'dir (TNSA 1993, Yardımcı ve ark. 1994). Türkiye Nüfus Sağlık Araştırması sonuçlarına göre ülkemiz genelinde kontraseptif kullanma yaygınlığı %63 olup, kadınların %35'i modern yöntemleri, %28'i ise geleneksel yöntemleri kullanmaktadır (TNSA 1993). Her yıl yaklaşık 15 milyon 20 yaş altındaki kadın, istemsiz olarak gebe kalmaktadır. Gelişmekte olan ülkelerde yapılan araştırmalar 20 yaşın altındaki gebelik ve doğumların %20-60'ının zamansız ve istenmeyen olduğunu göstermektedir (Hatcher RA et al 1990). Tüm bu bilgilerin ışığı altında birer eğitimci olarak sağlık personeline bu konuda önemli görevler düştüğü görülmektedir. Aile planlaması konusunda sonuçlara ulaşmak örgün eğitimdeki tüm adölesan grubun

eğitiminden geçmektedir. Böylece özelde bireyin, genelde toplumun refah düzeyi arttırılacaktır.

AMAÇ

Bu araştırma, geleceğin anneleri ve sağlık elemanı olacak hemşire ve ebelik öğrencilerinin aile planlaması konusundaki bilgi düzeylerini ve bunu etkileyen etmenleri saptamak amacıyla yapılmıştır.

GEREÇ VE YÖNTEM

Bu araştırma, İnönü Üniversitesi Sağlık Hizmetleri Meslek Yüksek Okulu Hemşirelik ve Ebelik programı I. ve II. sınıf öğrencilerine 1997 Haziran ayında uygulanmış kesitsel tipte bir araştırmadır. Araştırmanın evrenini İnönü Üniversitesi Sağlık Hizmetleri Meslek Yüksekokulu Hemşirelik ve Ebelik Programları birinci ve ikinci sınıf öğrencilerinin tümü oluşturmaktadır. Araştırmada örneklem alınmamıştır. Araştırmada hemşirelik programından 69, ebelik programından 76, toplam 145 öğrencinin verdiği yanıtlar değerlendirilmeye alınmıştır. Veri toplama tekniği olarak anket formu gözlem altında uygulanmıştır. Anket formu iki bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde, öğrencilerin demografik verileri, ikinci bölümde ise aile planlamasına ilişkin bilgilerini içeren sorular yer almaktadır. Veri analizleri SPSS programında yüzde, ki-kare ve ki-kare ileri analiz yöntemleri ile değerlendirilmiştir.

BULGULAR VE TARTIŞMA

Araştırmaya katılan öğrencilerin 37(%25.5)'si Hemşirelik I, 32(%22.1)'si Hemşirelik II, 45(%31.1)'i Ebelik I, 31(%21.3)'i Ebelik II. sınıf öğrencisidir.

Hemşirelik ve Ebelik programı öğrencilerinin yaş ortalaması 19.6'dır. Dinç ve Dedeoğlu'nun (1992) Antalya' da yaptıkları çalışmada da kız öğrencilerin yaş ortalaması 19.6' dır (Dinç ve Dedeoğlu1992).

Araştırmaya katılan öğrencilerin 141(%97.2)'i bekar olup, 4(%2.8)'ü evlidir. Öğrencilere ailelerinin gelir durumu sorulduğunda 15(%10.4)'i düşük, 128(%88.3)'i orta, 2(%1.3)'si yüksek gelirli olarak değerlendirmiştir. Medeni

duruma bakıldığında benzer olarak Köksal ve arkadaşlarının (1994) çalışmasında öğrencilerin %98.3'ü, Erdoğan ve arkadaşlarının (1992) çalışmasında %97.2'si bekindir (Köksal ve ark. 1994, Erdoğan ve ark. 1992). Şirin ve arkadaşlarının (1995) İzmir'de yaptığı araştırmada öğrencilerin %70 oranında ekonomik durumu orta olan ailelerden geldikleri saptanmıştır (Şirin ve ark. 1995). Bu sonuçlar, araştırmanın bulguları ile benzerlik göstermektedir.

Öğrencilerin 30(%20.6)'u geniş, 109(%75.2)'u çekirdek, 6(%4.2)'si parçalanmış aile yapısına sahiptir. Tüm öğrencilerin 8(%5.5)'i köyde, 35(%24.2)'i kasaba ya da ilçede, 102(%70.3)'si, şehirde en uzun süre yaşadıklarını ifade etmişlerdir. Öğrenciler mezun oldukları okullar yönünden incelendiğinde; 120(%82.7)'si lise ve dengi okul, 25(%17.2)'i Sağlık Meslek Lisesi mezunudur. Bu sonuçlar, Sağlık Hizmetleri Meslek Yüksek Okullarını tercih eden öğrencilerin çoğunun daha önceki yılların aksine lise mezunu olduklarını göstermektedir. Özaltın ve Terakye'nin (1992) yaptığı araştırmada lise mezunu öğrenciler %11 iken, Sağlık Meslek Lisesi mezunu öğrencilerin oranı %85.5'dir.

Öğrencilerin çalışma durumu incelendiğinde, 13(%8.9) öğrencinin hemşire olarak çalıştığı saptanmıştır. Bunun nedeni, son yıllarda Sağlık Bakanlığının Sağlık Meslek Liselerinden mezun olan hemşire ve ebeleri atamaması ya da kadro açmaması olabilir. Dinçsever ve arkadaşlarının 1990-1991 yılında yaptığı araştırmada öğrencilerin %54'ünün çalıştığı belirtilmiştir.

Öğrencilerin etkin aile planlaması yöntemini bilmeleri, istenmeyen gebeliklerin önlenmesi, istedikleri zaman, istedikleri sayıda çocuk sahibi olmaları ve özellikle cinsel yolla bulaşan hastalıklardan, her iki cinside korunması açısından önemlidir.

Öğrencilerin aile planlaması hakkında eğitim alma durumu ile etkin aile planlaması yöntemini bilmeleri arasındaki ilişki incelendiğinde; eğitim alan öğrencilerin %85.7'sinin etkin korunma yöntemini bildiği saptanırken, %14.3'ünün bilmediği saptanmış ve aradaki fark anlamlı bulunmuştur ($p<0.001$). Öğrencilerin sınıfları ile etkin aile planlaması yöntemini bilme arasında fark anlamlıdır ($p<0.001$). Ebelik II. sınıftan %93.5, Hemşirelik II. sınıftan %78.1 öğrenci etkin aile planlaması yöntemini bilmıştır (Tablo 1). Avşaroğlu ve

arkadaşlarının (1994) İstanbul'da yaptıkları çalışmada benzer olarak öğrencilerin %80.5'i etkin aile planlaması yöntemleri bilmiştir (Avşaroğlu ve ark. 1994). Aile planlaması konusunda öğrencilerin eğitim almasının etkin yöntemleri bilme durumunu etkilediği görülmektedir.

Tablo 1. Öğrencilerin etkin aile planlaması yöntemini bilmelerini etkileyen faktörlerin incelenmesi.

ETKİN AİLE PLANLAMASI YÖNTEMİNİ BİLME						
	Bilen		Bilmeyen		TOPLAM	
Aile Planlaması Hakkında Eğitim	S	%	S	%	S	%
Eğitim almayan öğrenciler	46	56.1	36	43.9	82	100.0
Eğitim alan öğrenciler	54	85.7	9	14.3	63	100.0
TOPLAM	100	69.0	45	31.0	145	100.0
$X^2=14.60$ SD=1 p<0.001						
	Bilen		Bilmeyen		TOPLAM	
Sınıflar	S	%	S	%	S	%
Hemşirelik I	12	32.4	25	67.6	37	100.0
Ebelik I	34	75.6	11	24.4	45	100.0
Hemşirelik II	25	78.1	7	21.9	32	100.0
Ebelik II	29	93.5	2	6.5	31	100.0
TOPLAM	100	69.0	45	31.0	145	100.0
$X^2=33.99$ SD=3 p<0.001						

İzmir'de Kırca ve arkadaşları tarafından yapılan bir çalışmada (1994) aile planlaması konusunda kursa katılan pratisyen doktorların kursun sonunda bilgi düzeylerinde anlamlı artış saptanmıştır. Sonuç olarak kurs süresince verilen eğitimin etkinliği belirlenmiştir.

Etkin aile planlaması yöntemlerinden RİA' nın kullanılmasında dikkat edilmesi gereken durumları bilme önemlidir. Bu çalışmada, öğrencilerin %28.4'ünün RİA kullanmasında dikkat edilmesi gereken durumları bildiği saptanmıştır. Bu konuda eğitim açığı görülmektedir.

Tablo 2. Oral kontraseptiflerin tehlike belirtilerini bilmeyi etkileyen faktörlerin incelenmesi.

ORAL KONTRASEPTİFLERİN TEHLİKE BELİRTİLERİNİ BİLME DURUMU						
	Bilen		Bilmeyen		TOPLAM	
Sınıflar	S	%	S	%	S	%
Hemşirelik I	9	24.3	28	75.7	37	100.0
Ebelik I	18	40.0	27	60.0	45	100.0
Hemşirelik II	15	46.9	17	53.1	32	100.0
Ebelik II	21	67.7	10	32.3	31	100.0
TOPLAM	63	43.4	82	56.6	145	100.0
$X^2=13.32$ SD=3 p<0.01						
	Bilen		Bilmeyen		TOPLAM	
Eğitim Alma Durumu	S	%	S	%	S	%
Eğitim alan öğrenciler	36	57.1	27	42.9	63	100.0
Eğitim almayan öğrenciler	27	32.9	55	67.1	82	100.0
TOPLAM	63	43.4	82	56.6	145	100.0
$X^2=8.50$ SD=1 p<0.01						
	Bilen		Bilmeyen		TOPLAM	
Mezun Olduğu Okul	S	%	S	%	S	%
Lise ve Dengi Okul	46	38.3	74	61.7	120	100.0
Sağlık Meslek Lisesi	17	68.0	8	32.0	25	100.0
TOPLAM	63	43.4	82	56.6	145	100.0
$X^2=7.41$ SD=1 p<0.01						

Öğrencilerin sınıfları ile oral kontraseptiflerin tehlike belirtilerini bilmeleri incelendiğinde anlamlı fark bulunmuştur ($p<0.01$). Ebelik II. sınıf öğrencileri oral kontraseptiflerin tehlike belirtilerini diğer sınıflara göre daha yüksek oranda (%67.7) bilmişlerdir. Eğitim alan öğrencilerin %57.1'inin oral kontraseptiflerin tehlike belirtilerini bildiği, %42.9'unun bilmediği saptanmıştır. Eğitim alan ve almayan öğrenciler arasında fark anlamlıdır ($p<0.01$). Öğrenciler mezun olduğu okula göre değerlendirildiğinde; Sağlık Meslek Lisesi mezunlarının %68'i, oral kontraseptif konusunda bilgisi olduğunu belirtirken, lise ve dengi okul mezunu öğrencilerin %38.3'ü bilgisi olduğunu belirtmiştir (Tablo 2).

Özgür ve arkadaşlarının Sivas’ da yaptıkları çalışmada benzer olarak aile planlaması konusunda Sağlık Meslek Lisesi mezunu öğrencilerinin %70’inin, lise ve dengi okul öğrencilerinin %29’unun bilgisi olduğu saptanmıştır (Özgür ve ark.).

Koçoğlu ve arkadaşlarının yaptıkları bir araştırmada (1992) lisede Sağlık Dersi okumuş olan öğrencilerin okumamış olanlara göre Ana Çocuk Sağlığı ve aile planlaması konusunda bilgi düzeyleri önemli ölçüde yüksek ve aradaki fark anlamlı bulunmuştur ($p<0.05$). Akbaba ve arkadaşlarının (1992) Adana’da lise öğrencileri üzerinde yaptıkları çalışmada; aile planlamasının tanımı istenmiş, Sağlık Meslek Lisesi öğrencilerinin %84.8’inin aile planlaması ve yöntemleri konusunda bilgili olduğu saptanmıştır. Bu çalışmada benzer olarak Sağlık Meslek Lisesi mezunu öğrencilerin oral kontraseptiflerin tehlike belirtilerini lise ve dengi okul öğrencilerine göre daha fazla bilmeleri liselerde aile planlaması eğitimi verilmesinin önemini belirtmektedir.

Öğrencilerin eğitim alma durumu ile kondom kullanma şeklini bilme arasındaki fark istatistiksel olarak anlamlıdır ($p<0.01$). Eğitim alan öğrencilerin %77.4’ünün kondom kullanma şeklini bildiği, %22.6’sının bilmediği, eğitim almayan öğrencilerin %54.9’unun kondom kullanma şeklini bildiği saptanmıştır (Tablo 3). Üniversite öğrencileri üzerinde benzer olarak yapılan bir çalışmada öğrencilerin %92.5’i kondom kullanma şeklini bilmiştir (Avşaroğlu ve ark 1994). Bu bulgunun araştırma sonuçları ile benzerlik gösterdiği söylenilebilir.

Öğrencilerin bulunduğu sınıf ile kondom kullanma şekli arasında fark anlamlıdır ($p<0.005$). Ebelik II. sınıf öğrencilerinin %83.9’u, Hemşirelik II. sınıf öğrencilerinden %71’i kondom kullanma şeklini bilmiştir (Tablo 3). Ebelik öğrencileri daha yüksek oranda bilmişlerdir. Bunun nedeni Ebelik öğrencilerinin aile planlamasını ayrı bir ders olarak almaları olabilir.

Öğrencilerin yaşlarına göre kondom kullanma şeklini bilmeleri incelendiğinde; %40’ı 18 yaşından küçük, %69.7’si 19 yaş ve üzerindedir. Öğrencilerin yaşı ile kondom kullanma şeklini bilmeleri arasındaki fark anlamlıdır ($p<0.01$).

Tablo 3. Öğrencilerin kondom kullanma şeklini bilmelerini etkileyen faktörlerin incelenmesi.

KONDOM KULLANMA ŞEKLİ						
	Bilen		Bilmeyen		TOPLAM	
Aile Planlaması Hakkında Eğitim	S	%	S	%	S	%
Eğitim alan	48	77.4	14	22.6	62	100.0
Eğitim almayan	45	54.9	37	45.1	82	100.0
TOPLAM	93	64.6	51	35.4	144*	100.0
$X^2=7.84$ SD=1 p<0.01						
Sınıflar	S	%	S	%	S	%
Hemşirelik I	17	45.9	20	54.1	37	100.0
Ebelik I	28	62.2	17	37.8	45	100.0
Hemşirelik II	22	71.0	9	29.0	31	100.0
Ebelik II	26	83.9	5	16.1	31	100.0
TOPLAM	93	64.6	51	35.4	144*	100.0
$X^2=11.32$ SD=3 p<0.005						
Yaş	S	%	S	%	S	%
18 Yaş altı	10	40.0	15	60.0	25	100.0
19 Yaş üzeri	83	69.7	36	30.3	119	100.0
TOPLAM	93	64.6	51	35.4	144*	100.0
$X^2=7.99$ SD=1 p<0.01						
*Bu soruya 1 öğrenci cevap vermediğinden n değeri farklıdır (n=145-1= 144).						

SONUÇ VE ÖNERİLER

Öğrencilerin aile planlaması yöntemleri hakkında eğitim alması ile etkin aile planlaması yöntemini bilmesi arasında ilişki anlamlıdır ($p<0.001$). Eğitim alan öğrencilerin %56.1'i etkin korunma yöntemlerini bilmıştır. Öğrencilerin sınıfı ile etkin aile planlaması yöntemini bilme arasında fark anlamlıdır ($p<0.001$). Ebelik II. sınıf öğrencilerinin %93.5, Hemşirelik II. Sınıf öğrencilerinin %78.1 öğrenci etkin aile planlaması yöntemini bilmıştır. Ebelik II. sınıf öğrencileri oral kontraseptiflerin tehlike belirtilerini diğer sınıflara göre daha yüksek oranda (%67.7) bilmişlerdir. Aile planlaması konusunda etkin yöntem olan kondom kullanma şeklini bilmeyi etkileyen faktörler; öğrencinin eğitim alıp-alınmaması ($p<0.01$), sınıfı ($p<0.005$) ve yaşıdır ($p<0.01$).

Aile planlaması konusunda tüm dünyada ve Türkiye’de istenilen hedeflere ulaşılamamıştır. Bu hedeflere ulaşmada en etkin yol eğitilmiş sağlık personeli ve bu alanda etkin çalışacak grup hemşire ve ebelerdir. Eğitimin etkinliğinin artırılmasının hedeflere ulaşmada yardımcı olacağı düşünülmektedir.

İstenmeyen gebeliklerin önlenmesi için adölesanların eğitilmesi oldukça önemlidir. Aile planlaması konusunda eğitimin lise ve dengi okullara temellendirilmesi gereklidir. Sağlık ocaklarında çalışan hemşire ve ebelerin toplum eğitimine katılımının sağlanması önemlidir. Ayrıca öğretmen ve ebeveynlerin de aile planlaması konusunda eğitim almaları, gençlerin eğitime katkı sağlayacaktır.

KAYNAKLAR

1. Akbaba M ve ark (1992). Lise öğrencilerinde aile planlamasına ilişkin bilgi ve tutumlar. III. Ulusal Halk Sağlığı Kongre Özet Kitabı. Ankara.
2. Avşaroğlu A ve ark (1994). Üniversite öğrencilerinde cinsellik ve aile planlaması bilgi düzeyi. IV. Ulusal Halk Sağlığı Kongre Kitabı. Didim: 63-5.
3. Dinç G, Dedeoğlu N (1993). Akdeniz Üniversitesi Tıp ve Sağlık Meslek Y.O. öğrencilerinde, AIDS konusunda bilgi tutum ve davranış araştırması. III. Halk Sağlığı Günleri Kitabı. Kayseri: 191-97.
4. Dinçsever A ve ark (1993). İstanbul Üniversitesi Florence Nightingale Hemşirelik Yüksekokulu ve Sağlık Hizmetleri Meslek Yüksekokulu hemşirelik bölümü öğrencilerinin benlik saygıları ve ruhsal durumlarının araştırılması. Hemşirelik Bülteni. Florence Nightingale H.Y.O. Dergisi. 7 : 28: 95-101.
5. Erdoğan E ve ark (1992). Yüksekokul öğrencilerinde “aile planlaması” konusu ile ilgili bir araştırma. III. Ulusal Hemşirelik Kongresi Kitabı. Esnaf Ofset Matb. Sivas: 715-723.
6. Hatcher RA et al (1990). Çeviri Editörü: Ayşe Akın Dervişoğlu. Kontraseptif Yöntemler. Demircioğlu Matbacılık Yayın No: 1. Ankara: 1-3.
7. Kırca Ü ve ark (1994). Pratisyen hekimlerin MR., RİA kursu öncesi ve sonrası bilgi düzeylerinin değerlendirilmesi. IV. Ulusal Halk Sağlığı Kongre Kitabı. Didim: 61-62.
8. Koçoğlu F ve ark (1992). Üniversite öğrencilerinin aile planlaması ve ana çocuk sağlığı konularındaki bilgi düzeyleri. III. Ulusal Halk Sağlığı Kongre Özet Kitabı. Ankara.
9. Köksal S ve ark (1994). Üniversite öğrencilerinin AIDS bilgi düzeyleri. İzmir Tabip Odası, Ege Üniversitesi Tıp Fak. Halk Sağlığı Anabilim Dalı. IV. Ulusal Halk Sağlığı Kongresi Kitabı. Didim: 540-42.

10. Özeltin G, Terakye G. (1992). Hemşirelikte ön lisans eğitiminin niceliksel yönden değerlendirilmesi. II. Ulusal Hemşirelik Kongresi Bildirileri. Ege Üniversitesi Basımevi. Bornova: 307-319.
11. Özgür S ve ark. Sivas İl Merkezindeki lise öğrencilerinin sağlık bilgisi. I. Ulusal Halk Sağlığı Kongre Özet Kitabı: 17-22.
12. Şirin A ve ark (1995). Sağlık meslek lisesi öğrencilerinin bir kariyer tercihi olarak hemşirelik mesleği hakkındaki düşünceleri. Türk Hemşireliğinde Yüksek Öğrenimin 40.Yılı Sempozyumu Kitabı. Ege Üniversitesi Basımevi Bornova: 155-162.
13. Sağlık Bakanlığı AÇS/AP Genel Müd.-HÜNEE. Demographic and Health Surveys Macro International Inc. (1994). Türkiye Nüfus ve Sağlık Araştırması 1993. Ankara.
14. WHO (1996). Helping young people avoid unwanted pregnancy. Safe Motherhood. 22 (3): 3.
15. Yardımcı E ve ark (1994). İstanbul Üniversitesi Tıp Fakültesi Kadın Hastalıkları Polikliniğine başvuran 15-49 yaş grubunda evli kadınların bildikleri ve kullandıkları kontraseptif yöntemler. IV. Ulusal Halk Sağlığı Kongresi Kitabı. Didim: 77-80.